

REDACTIE RENUS
Geregracht 50
2311 PB Leiden

Drukwerk

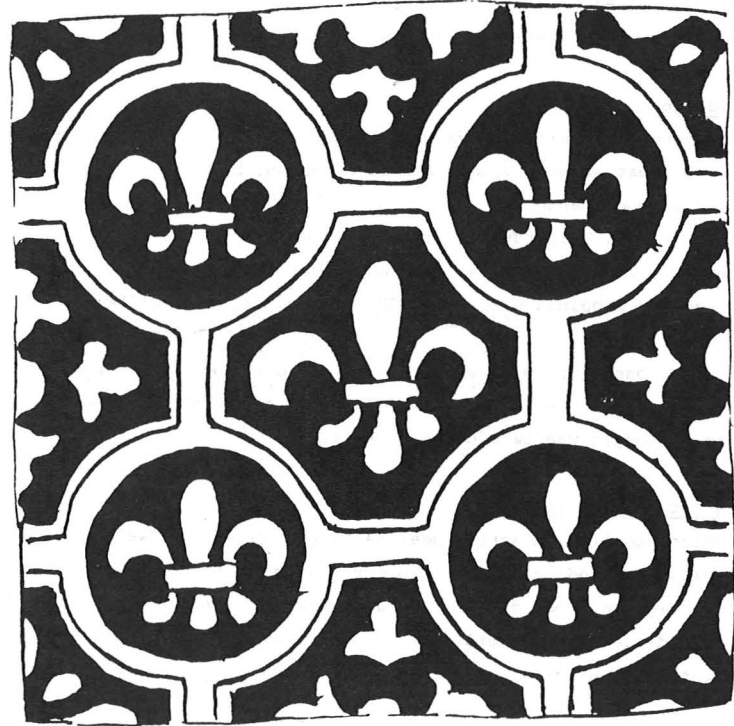
PORT BETAALD
LEIDEN

'REBUS'

MEDEDELINGEN BLAD VAN

A.W.N. AFD. RIJNSTREEK

1991-2

Renus is een uitgave van de afdeling Rijnstreek van de Archeologische
Werkgemeenschap voor Nederland (A.W.N.)

Renus verschijnt tenminste tweemaal per jaar. Oplage 200 stuks.

Redactie: G. Jansen

Redactieadres: Geregracht 50, 2311 PB Leiden (werkruimte A.W.N.)

++++
Gegevens uit Renus mogen worden overgenomen, mits bronvermelding plaats
vindt en een copie van het artikel, waarin gegevens uit Renus werden
gebruikt, aan de redactie wordt gestuurd.

Vondstmeldingen

Als u iets gevonden heeft, waarvan u denkt, dat het van belang kan zijn;
of als u weet, dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met
een van de volgende mensen:

- Dick van der Kooij, Welterdreef 93, 2253 LJ Voorschoten, tel. 071-764072
- Suus Sprey, Burg. Visserpark 14, 2405 GR Alphen a/d Rijn, tel. 01720-94986
- Gijsbert Jansen, Chopinlaan 45, 2394 GK Hazerswoude, tel. 01714-13276

Ook houden wij ons aanbevolen voor melding van plaatsen, waar grondwerk
plaats (gaat) vinden. Help mee het bodemarchief te beschermen: een kleine
vondst kan het begin van iets belangrijks zijn!

Meehelpen met de opgravingen?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, dan kunt
u in de veldwerk-agenda zien, welke projecten in uitvoering zijn, of uit-
gevoerd gaan worden. Voor de precieze gegevens van plaats en tijd kunt u
de bovenstaande telefoonnummers draaien. Met nadruk wordt er op gewezen,
dat ervaring absoluut geen vereiste is.

Restaureren, tekenen en vondstverwerking

Deze werkzaamheden gebeuren in onze werkruimte aan de Geregracht 50 te
Leiden, elke maandagavond vanaf 20.00 uur.

Opgave nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij de administrateur van de A.W.N.,
postbus 100, 2180 AC Hillegom. Het lidmaatschap kost voor volwassenen
f 50,- per jaar. Leden ontvangen zesmaal per jaar het tijdschrift "Westerheem".
Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking
met de afdeling.

Afbeelding voorzijde:

Ornamenttegels XXVI d, blauw 13x13x2.

Koudekerk aan de Rijn, zie artikel "Kijk ook eens op de achterkant".

Inhoud:

Aan de leden.....	pagina 3
Lezingenprogramma.....	11
Bodemvondst in 1615 bij het Gravesteen te Leiden.....	12
Kijk ook eens op de achterkant.....	13
Persbericht Culturele Raad Overijssel.....	16
Veldwerkagenda.....	17
Plattegrond A.Z.L.(lezingen gebouw 55).....	18

De lezingen (zie pagina 11) worden gehouden in gebouw 55 van het
Academisch Liefdehuis Leiden (zie plattegrond pagina 18) en
beginnen om 20.00 uur.

Aan de Leden

Het meest opvallend van het afgelopen zomerseizoen was, dat wij voor het eerst in lange tijd geen opgraving voorhanden hadden. In het voorjaar zijn in het krappe bestek van anderhalve week en nog eens een vijftal dagen fase 2 en 3 van het Roucooponderzoek in Voorschoten afgehandeld. Hiertussendoor zijn op twee dagen waarnemingen in Boskoop gedaan. Daarna heeft het tot begin augustus geduurd voordat wij voor een proefonderzoek weer te velde waren.

Het vervolgonderzoek naar Roucoop dit voorjaar is bijzonder voorspoedig verlopen. De voortekenen waren niet zo gunstig: de sloop van de fabriek duurde eindeloos en mede daardoor werd het zeer lastig de noodzakelijke afspraken en regelingen rond te krijgen. Toen het zover was, hebben wij sterk geprofiteerd van twee zaken: de kennis bij de opgraving in 1990 opgedaan en enkele dagen fraai weer. Nadat het onderzoek in de bouwput beëindigd was, is een anderhalve week later nog een klein vlak getrokken over het zuid-oostelijk deel van het kasteleiland. Door steun van de gemeente Voorschoten werd met de moderne apparatuur van de afdeling landmeten in korte tijd het meetnet van 1990 doorgetrokken. Het bleek perfect: de tekeningen van beide jaren sluiten bijna naadloos aan.

Geheel volgens verwachting vonden wij het verdere beloop van de west- en zuidgracht met kademuren en beschoeiingen. Een onaangename verrassing was het ontbreken van de kademuren van het kasteleiland. Deze waren tot op het funderingshout uitgebrouwen. Een voordeel daarentegen was, dat nu de funderingswijze goed bekeken kon worden. Het kasteleiland leverde op deze helft weer een greppel op met 14/15e eeuwse scherven. De voortzetting van de natuurlijke veendepressie werd ook aangetroffen. Zeer dun uitschaven van een deel ervan was zonder enig resultaat: geen verdere prehistorische gegevens ditmaal.

Van het kasteel zelf leek weer geen fundering in situ aanwezig. Wel werd -nog een paar lagen hoog- de onderste fundering gevonden van een beerput of stortkoker, afgerond langwerpig in grondplan. De inhoud bestond voornamelijk uit puin, waartussen enige nauwelijks dateerbare scherven. Opmerkelijk was de plotselinge beëindiging van de zuidelijke kademuur van het eiland op éénderde van de totale grachtlengte vanuit het zuidwestelijk hoekpunt gerekend. Het regelmatige funderingssysteem veranderde hier plotseling van aanzien en bestond uit veel langere, dicht bijeengeplaatste, rondhouten balken. Een theorie dat hierop de zuidelijke zijgevel van het kasteel gestaan zou hebben, vond zijn bevestiging in de opgraving op het zuid-oostelijk deel van het eiland. Onder een puinvlek kwamen soortgelijke balken te voorschijn. Ze lagen loodrecht op de balken in de grachtrand en ondersteunden dus de oostelijke (achter)gevel. Klopt dit, dan kunnen wij de lengte van de zuidvleugel van het kasteel vaststellen. De breedte blijft een probleem: klaarblijkelijk zijn de geveldelen aan de grachtzijde dieper gefundeerd geweest. De nu wel en niet gevonden sporen leiden ook tot de conclusie, dat zeer zorgvuldig omgegaan moet worden met het niet opgegraven deel van het kasteleiland; d.w.z. ruwweg de huidige boomsingel met naastliggend transportpad. Sporen van uitbraaksleuven zijn waarschijnlijk alleen nog zichtbaar in de slecht leesbare overgang tussen bovenlaag en zand.

Een volkomen nieuw gegeven was de aanwezigheid van een groot aantal sporen op het voorterrein ten westen van de kasteelgracht. In 1990 was de noordelijke helft vrijwel schoon bevonden. Nu echter kwamen hier een paar greppels, een groot aantal paal-sporen en zelfs een mestkuil te voorschijn. Een hoog in de vuling van een greppel gevonden munt bleek een 14e eeuwse rekenpenning uit Frankrijk te zijn. Scherven uit greppels en paal-sporen geven een zelfde datering. Wederom dus een bevestiging voor een laat-middeleeuwse bouwphase, ditmaal in de vorm van houten (bij)gebouwen. Het veronderstellen van een voorburcht-aanleg vindt in deze vondst onvoldoende steun. Voor verwerking

van het vondstmateriaal in Voorschoten kon geen faciliteit verworven worden: het is ongewassen opgeslagen op de Geregracht.

Eind april was in Boskoop de sloop van de kosterij voltooid en kwam het terrein aan de noordzijde van de Hervormde Kerk voor onderzoek beschikbaar. De gemeente steunde dit onderzoek door een kleine, door een tractor aangedreven graafmachine ter beschikking te stellen. De locatie ligt op het voormalig kerkhof, het terrein vertoont een aflopende helling noord- en oostwaarts. Het kerkhof bleek eind vorige eeuw zorgvuldig geruimd te zijn. De laag begravingen was vervangen door twee pakketten zand. De arm van de machine reikte juist tot voorbij de onderzijde van het zand. Op deze grens was het zand extreem watervoerend: betreden van de sleuven was uitgesloten. Ondanks deze ernstige beperkingen konden een aantal waarnemingen worden gedaan.

Machinaal werden drie sleuven loodrecht op de noordmuur van de kerk gegraven. Aan de westzijde op de huidige erfscheiding waren nog resten van twee kisten/begravingen aanwezig; na aantreffen is hier geen verder onderzoek verricht. In twee sleuven werd een puinspoor of uitbraaksleuf geconstateerd, ongeveer parallel aan de noordelijke kerkmuur. Steenmaten werden niet gevonden, het baksel van de brokken was zacht, datering voór de 16e eeuw vermoedelijk. Een rest van één van de eerdere kerken? In de sleuf op de oostzijde van het terrein was de zandaanvulling minder diep. Uit de humeuze grond kwamen onmiddellijk scherven te voorschijn, datering: XVI/XVII. Verder was duidelijk, dat de huidige kerk deels op de funderingen van zijn 18e eeuwse voorganger staat. Het is aannemelijk, dat vroegere fasen onder de huidige kerkvloer kunnen liggen. Bij het bouwrijp maken en graafwerk i.v.m. een olietank werd op een diep niveau een houten ton met goed geconserveerde beer aangesneden; materiële bijgaven en dus een datering kwamen helaas niet naar boven. Resumerend is de constatering gerechtvaardigd, dat in Boskoop een archeologisch bodemarchief aanwezig is. Hoe uitgebreid en hoe raadpleegbaar kan eerst verder onderzoek leren. Getracht wordt bij de kerk binnenkort wat vervolgonderzoek van de grond te krijgen.

Na de zomerstop werd duidelijk, dat het urgent was proefonderzoek te doen op de locatie Alphen-Leidse Schouw. Wederom werd er Romeins aardewerk gevonden, de hoeveelheid is echter klein. Enige proefsleuven met de machine kunnen meer inzicht geven. Realisering hiervan wordt op het moment bekeken. Recent zijn ook in Alphen zelf op twee terreinen boringen gezet. De uitslag was negatief, het volgen van de grondwerkzaamheden ter plaatse is tot nader orde voldoende. De opgraving van ROB en RMO op het Samsomterrein bracht sporen met Romeinse vulling en en ingeslagen beschoeiingspalen aan het licht. Niet geheel duidelijk is in dit stadium of sporen en palen echt een Romeinse datering hebben of in een latere, middeleeuwse periode tot stand gekomen zijn.

De werkavonden zijn de afgelopen periode gewoon doorgegaan. In iets rustiger tempo is doorgewerkt aan Alphen-Couvee. Daarnaast is de uitwerking van Lisse-Het Vierkant weer opgenomen. Dankzij de steun van Herman van Klaveren is het materiaal van de veldverkenning in Koudekerk inmiddels volledig gedetermineerd. Alles is vroeg-middeleeuws: Merovingisch/Karolingisch, slechts een enkel onduidelijk scherfje en wat brokken bouw materiaal vormen bij nader inzien de Romeinse component. Deze gelegenheid is meteen aangegrepen om voor de toekomst een typecollectie vroeg-middeleeuws aardewerk samen te stellen. De restauratiegroep is vooral bezig geweest met aardewerk van Roucoop en een vondst van tegels uit Koudekerk (zie artikel verderop).

Besprekingen zijn gevoerd met Rijkswaterstaat over de volgend jaar te hervatten werkzaamheden aan RW 11 en met de gemeente Rijnveld over de aanleg van het Klein-Poelgeestparkje in Koudekerk. De aanleg is inmiddels begonnen. Spannend was het toen de waterput weer opgezocht moest worden. Via een aantal tussentapen waren de gegevens van de opgravingstekening 1988 overgezet op de huidige plattegrond. De put bleek precies op het uitgemeten punt te liggen: een compliment voor het landmeetkundige werk van Rob Noordenbos.

In het landelijk AWN verband zijn de Rijnstreekleden ook actief. Een aantal bezocht de jaarvergadering in mei in den Haag. Zeer verneugend is het, dat vijf leden van de afdeling deelnamen aan de instructiekampen in Wijk bij Duurstede. Dit verbreedt weer de basis van onze graafploeg.

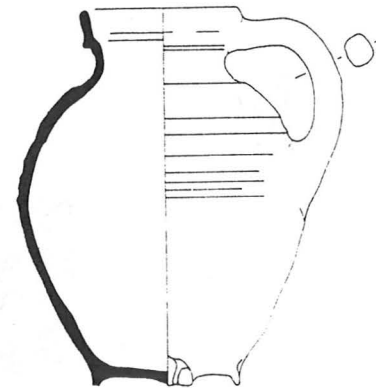
Losse vondsten uit Koudekerk en omgeving.

De activiteiten van de afdeling en de opening van de oudheidkamer in Koudekerk hebben gemaakt, dat diverse losse vondsten -soms van een tiental jaar geleden- zijn opgedoken ¹⁾. Om de verscheidenheid en het belang van deze meldingen te laten zien en zo mogelijk meer herontdekkingen te stimuleren, is dit overzichtje opgesteld.

Van sommige voorwerpen valt achteraf min of meer de archeologische context vast te stellen, bij anderen is daarvan duidelijk geen sprake. Voorbeelden van het laatste zijn: een deel van een terracotta haardsteen met in scherp hoogrelief een klimmende leeuw in een staande ruit. Datering: 16e eeuw, gebruikt tegen de achterwand van schouwen, zoals b.v. in de bovenzaal van Dever. Een nogal zeldzame vondst, maar jammer genoeg gedaan in een puinstort. Een ander voorbeeld: een stenen geschutskogel, gevonden in de bovengrond van een terrein nabij Den Toll. Verleidelijk is het dan natuurlijk daarmee een verband te construeren; een belegering of zo. Nuchter bezien ligt het meest voor de hand, dat hij ter plaatse terecht gekomen is met de toemaakbemesting, zoals zoveel weilandvondsten.

Het oudste voorwerp is gevonden in de Gnephoek, gemeente Alphen. Bij de sloop van een stal van de boerderij Nieuw Zonlicht in 1985 werd ongeveer een meter onder het maaiveld een complete grijsbakkende kan aangetroffen. De kan (afb.1), 29,5 cm hoog met grootste diameter van 20,5 cm staat op vier aangeknepen lobvinnen, heeft brede draairingen op de bovenhelft en een

worstoor, dat ook aan de binnenzijde met vingerafdrukken is vastgezet. De korte hals draagt een vlakke manchetrans. De kan is niet geglazuurd, het grijze baksel is fijn van structuur. Datering 1375 - 1425, met voorkeur voor XIV^d ²⁾. De

Afb. 1, Grijsbakkende kan. Schaal 1:4.
(tek. L. den Hollander)

kan is nog steeds bedekt met een korst van bruin/rood aangebakken klei. Misschien is hij nabij een vuur ingegraven geweest of na een brand in de grond geraakt. De huidige boerderij vertoont geen kenmerken van zo'n oude datering, maar de huisplaats gaat dus welzeker terug tot in de 14^e eeuw.

Bij rioleringswerkzaamheden in de tuin van Hoogewaard 60 is in 1985 een tinnen lepel gevonden. Het voorwerp lag in een puinlaag op ruim een meter diepte. De lepel (lengte 18 cm) is van het eenvoudige 17^e eeuwse type met ronde bak (doorsnede 6 cm) en platte, op doorsnee rechthoekige steel. De steel eindigt aan de achterzijde van de bak in een korte, driehoekige naald. Aan de voorzijde in de bak onder de steelaanhechting bevindt zich een gekroond roosmerk met de initialen A V ³⁾. Het bijzondere van deze lepel is, dat aan weerszijden van dit

tingietersmerk de letters P G zijn ingeslagen (afb.2). Hoewel alles aan de lepel authentiek oogt, bracht dit één beschouwer aan het twifelen of deze initialen niet veel later (18e eeuw), aangebracht zijn, of dat de lepel een 19e eeuwse copie zou zijn. Bijdragen aan deze discussie zijn welkom.

Afb. 2, Merk en initialen op tinnen lepel. Vergroot, hoogte tinmerk 8 mm. (tek. D. van der Kooij)

Tenslotte een baggervondst uit de Rijnsoever bij Hondsdijk 44. Daar kwam een zware tinnen tasbeugel te voorschijn. Hoogte 13 cm, breed 12,5 cm, de vormgeving is nogal fors. In tegenspraak hiermee is de voorzijde geciseleerd met een fijn motief van bladen en bloemen. Datering voorlopig: XVIII/XIX. De beugel is geschonken aan de Oudheidkamer.

In het volgende artikel wordt apart een tegelvondst beschreven, wederom afkomstig van een boerderijerf: "Hoogkamer", Lagewaard 75. Ditmaal een boerderij met duidelijk oude bouwdelen. De vondst geeft een aanwijzing voor het proces van verstening van het boerenwoonhuis in de 16^e eeuw. Naast de verbetering van de economie ⁴⁾ blijken er ook sterke sociale en juridische impulsen te zijn geweest voor de boerenstand om een stenen huis te bouwen. Het platteland liep hierbij twee generaties achter op de stad. In Leiden b.v. was de verstening al rond 1540 voltooid ⁵⁾.

Het Historisch Genootschap Koudekerk heeft een werkgroep boerderijen; in Alphen a/d Rijn wil de monumentencommissie de landelijke bouwkunst verder inventariseren. Bovenstaand vinden wij twee voorbeelden, hoe de archeologie voor dit werk bouwstenen kan aandragen. Omgekeerd zou bij de inventarisatie gelet kunnen worden op de archeologische mogelijkheden van oude landelijke huisplaatsen. De hier beschreven vondsten zijn toevallig bewaard door geïnteresseerden, maar hoeveel gaat er ongemerkt verloren?

D. van der Kooij

noten

- 1) Gegevens bijeengebracht door H. Miedema en A. Muller.
- 2) Volgens de typologie van L. den Hollander.
- 3) Vergelijkbare lepels: J. Baart e.a., Opgravingen in Amsterdam, Amsterdam 1977, p.297. Datering hier: XVII B.
- 4) Door J.D. van Dam, Nederlandse Tegels, Utrecht 1988, p.19 als enig argument gehanteerd.
- 5) J.J. Voskuil, Motorische Kräfte hinter der Versteinerung in den Niederlanden, in: Hausbau in den Niederlanden, Marburg 1990, p.67-69.

-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-

TentoonstellingenTentoonstellingenTentoonstellingenTentoon

LEIDEN

"De Romeinse Weg"

Een kleine expositie (twee vitrines en een paneel) in de Taffeh-zaal van het Rijksmuseum van Oudheden over de opgravingen van het museum te Alphen a/d Rijn in 1988/9, waarbij een deel van de Romeinse limesweg is blootgelegd.

Lezingenprogramma:

dinsdag 8 oktober

Drs. A.J.Guiran: Rotterdam opgespoord - Archeologisch onderzoek in het tracé van de spoortunnel.

Sinds 1988 voert het Bureau Oudheikundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR) archeologische opgravingen uit in het tracé van de spoortunnel door Rotterdam. De tunnel volgt op de rechter Maasover het tracé van de vroegere Binnenrotte, de oudste levensader van de stad. Bij de Hoogstraat kruist de tunnel de dam in de Rotte, waarop de oudste huizen van de stad hebben gestaan.

In de lezing zal ik ingaan op de volgende punten:

- 1) De bewoningssporen uit de Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen; de periode dus voorafgaand aan het begin van de stad,
- 2) de dam in de Rotte, met de ontdekking van een houten sluis en de oudste huizen op de dam,
- 3) het onderzoek van de stadsmuren.

dinsdag 12 november

Mw.Drs.A.A.Abbink: Midden-Delfland ondersteboven - Wonen op het veen in de ijzertijd en de Romeinse tijd.

dinsdag 10 december

Mw.Drs.L.I.Kooistra: Boeren in Romeins Nederland - Voedselproductie en consuptie.

"Meester zal ik nu de gevulde giraffenek opdienen?" Dit is een zinsnede uit één van de stripboeken van Asterix. Het is bekend dat de Romeinen van lekker eten hielden. Er is zelfs een kookboek bewaard gebleven waarin nog exotischer recepten dan die van de gevulde giraffenek staan. Een kookboek van recepten uit Romeins Nederland is echter nooit gemaakt. Toch weten we inmiddels iets over het voedsel van onze verre voorouders, doordat we de resten(zaden/vruchten en botten) daarvan in de grond teruggevonden hebben. Het lijkt erop dat men in Nederland niet zo exclusief gegeten heeft. Hoewel in de militaire kampen luxe goederen uit het Middellandse Zeegebied zijn aangetroffen. Overigens bracht de Romeinse overheersing niet alleen nieuwe producten naar Nederland, ook de productie van voedsel werd beïnvloed. Over deze onderwerpen krijgt u op 10 december meer te horen.

BODEMVONDST IN 1615 BIJ HET GRAVENSTEEN TE LEIDEN.

P.J.M. de Baar

Hoewel vroeger opgravingen maar zelden systematisch verricht werden, stootte men ook toen bij graafwerkzaamheden toch regelmatig op bodemvondsten. Dat overkwam bijvoorbeeld in 1615 de aannemer die een goot voor een secreteet (WC) van het Tuchthuis bij het Gravensteen moest graven. Helaas is over deze zaak verder maar weinig te vinden. Er is, voor zover na te gaan, niet een geschreven bestek gemaakt; vermoedelijk is mondeling opdracht aan hem gegeven om het werk tegen de overeengekomen prijs te verrichten. Ook de kwitantie van de aannemer, geschreven onder de hierna volgende opdracht tot betaling van een extra bedrag als een soort schadevergoeding, brengt niets nieuws aan het licht. Deze bevindt zich namelijk in een pak bijlagen bij de rekening (Stadsarchief inv.nr. 8676 nr. 597) dat zwaar beschadigd is door de inwerking van vocht, zodat er hele stukken papier tot stof vergaan zijn en de tekst vrijwel onleesbaar geworden is. Bovendien blijkt de aannemer analfabeet te zijn; blijkbaar kon hij beter met de schop, dan met de pen overweg. Hij wordt Evert Berre genoemd en tekent met een handmerk. Het geld heeft hij geïncasseerd op 27 augustus 1615.

Helaas is uit de overige beschelden niet op te maken waar precies die goot gegraven moest worden, zodat ook niet goed bepaald kan worden wat voor funderingen er in de weg bleken te zitten. Gezien het feit dat in 1612 de nieuwe Stadstimmerwerf naar het Kort Galgewater hoek Smidssteeg verhuisde en het terrein van de oude werf binnen het blok Rapenburg-Houtstraat-Pieterskerkhof ter beschikking kwam om bij het Tuchthuis van 's-Gravensteen gevoegd te worden, ligt het wel enigszins voor de hand die goot in westelijke richting te zoeken. Maar waar precies? Geen idee. Het terrein grensde aan de toen nog niet overwulfde verlengde Papengracht, zodat een lozing daarop plaats zou moeten kunnen vinden. Kortom, veel meer dan het feit dat bij graafwerkzaamheden in de buurt van het Gravensteen in 1615 onbekende funderingen aan het licht kwamen, valt er niet te concluderen.

Alsoo Eduwaerd Barre aengenomen hadde de kuylen daerinne de secreteetgote van het te maecken Tuchthuys zoude worden geleyt, ter lengte van 43 roeden ende 10 voeten, jegens 24½ stuyvers de roede, ende dat hetzelvige werck vermits instortingen eenige oude fondamenten ende andersins extraordinaris quaet ende moeyelick is gevallen, zoo hebben Burgemeesteren ende Regierders deser stede Leyden opte clachte van de voorn. Eduward Barre hem ten voors. insichte boven de voors. bedongen beloninge noch toegeleyt tyen stuyvers op elcke roede ende daerenboven eens ses guldens; ordonneren dienvolgens Gerrit Lenaertsz., threzorier-extraordinaris, hem dienvolgende in 't doen van de betalingen aen denselven Eduwaert Barre te gedragen. Gedaen ter vergaderinge op 't Raedthuys den 24en Augusti anno 1600 ende vijftien. Onder stont: mij jegenwoordich, ende was geteyckent: J. v. Swansenburch.
(Burgemeestersdagboek B fol. 270v)

KIJK OOK EENS OP DE ACHTERKANT...

Een aardige tegelvondst in Koudekerk

Enthusiasme voor geschiedenis en archeologie bij de plaatselijke bevolking van Koudekerk aan de Rijn blijft niet alleen beperkt bij een bezoekje aan de in 1990 ingerichte Oudheidkamer.

Al snei komt men met voorwerpen aandragen; is het misschien leuk om ten toon te stellen? Het ligt bij ons toch maar in de kast.

Een aardig voorbeeld van dit laatste troffen we op een gegeven moment aan op de AWN werktafel aan de Geregracht.

Een doos tegels, sommige heel, andere geplakt en een deel waarvan niet meer restte dan een flinke scherf.

Deze vondst werd gedaan in 1965 bij de aanbouw van een nieuwe stal bij een boerderij te Koudekerk.

Volgens de eigenaar is de boerderij van "rond 1600".

De oorspronkelijke stal zit onder een dak met het woonhuis, en wordt niet meer als zodanig gebruikt.

De tegels zijn gevonden bij de buitendeur van de oude stal, vlak voor de uitgang. Voor de aanbouw van de nieuwe stal moest een vloer worden gestort. Op de diepte die daarvoor nodig was, stuitte men op de tegels en enkele kleine groen geglazuurde plavuizen. De eigenaresse, Mevr. de Regt, vond ze zo aardig dat zij ze "alle jaren bewaard heeft".

Ornamenttegel: XXVI d,

blauw 13 x 13 x 2 cm.

Op het eerste gezicht een leuke vondst met 5 (waarvan 1 gaaf) niet veel voorkomende vrij vroege tegels in Spaans/ Moors beïnvloede stijl, laat 16e eeuw, met bourgondische lilies en gedeeltelijk nog in de zgn. vui- en spaartechniek. Deze tegels zijn blauw, 13 x 13 x 2 cm. Van dit type tegel is ook een meer-kleurige variant bekend.

Het "rapport" van het dessin van deze tegels komt het beste uit bij een groepje van 4 of meer. Mevr. S. van der Meulen heeft 4 tegels gerestaureerd (gedeeltelijk opnieuw ingeschilderd) zodat we een goede indruk krijgen van de sterke decoratieve werking van deze muurbedekking.

Een goed voorbeeld van de geleidelijke ontwikkeling naar de blauwe Hollandse tegel met "een plaatje per tegel" is de baluster- of kandelaber tegel, waarvan er drie gevonden zijn, twee gaaf en een beschadigd. De afmetingen zijn 13 x 13 x 1,5 cm, XVII ab; afgebeeld worden op een grondje respectievelijk een eenhoorn, een hond, en een drommedaris.

Plaatst men de tegels tegen elkaar dan ontstaat het kandelaber motief. Van dit type tegel zijn veel varianten bekend met kleine verschillen in kandelaber en hoekfiguur. De gevonden tegels blijken tot het vroege type kandelabertegel te behoren omdat de voorstelling op een duidelijk grondje staat met sprieten en bladeren, het latere type heeft alleen een schaduwstreep.

Kandelabertegel XXVII ab,

blauw 13 x 13 1,5 cm.

Opvallend is dat op deze ene plaats tegels en tegelfragmenten werden gevonden uit duidelijk verschillende perioden. Scherven van bloemvaastegels met zgn. "spinnetje" als hoekfiguur, blauw, eind 17e eeuw, 12 x 13 x 1 cm (9 fragmenten van verschillende tegels) en ook nog de 11 scherven van tegels met landschapje met herder, 18e eeuw, blauw, zonder hoekfiguur, afmeting 12,6 x 12,6 x 0,9

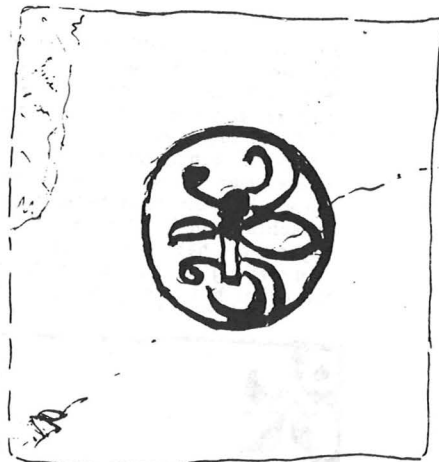
Bij het wat nauwkeuriger bekijken van de tegels bleek bij twee tegels de achterkant een verrassing te bevatten.

Achterop een van de ornamenttegels met lilies zit een schildering van een Bourgondische lolie in een cirkel, wel lijkend op de lilies aan de voorkant van de tegel, maar met dit verschil, dat men heeft geprobeerd een soort schaduwwerking te bereiken door sommige delen donker te maken. Deze lilies met "schaduw" komen voor op de veelkleurige versie van deze tegel.

Intrigerender is de achterschildering op de kandelabertegel met eenhoorn, door natmaken en voorzichtig afwrijven en lospeuteren van specieresten met een mesje kwamen duidelijk de letters **[E] O V E** te voorschijn met daarmed een wat slordige schetsen van loliefiguren, die duidelijk afwijken van de lolie-hoekfiguur aan de voorkant van de tegel.

Achterschildering van kandelabertegel.

Achterschildering van ornamenttegels.

Bij het doorbladeren van literatuur bleek dat er wel wat gepubliceerd is over achterschilderingen. Voor wat betreft letters of nummers tast men wel grotendeels in het duister. Een nummer kan een bepaalde partij aanduiden en corresponderen met de boekhouding. Ook wordt verondersteld dat de tegelschilder zijn initialen op de tegel aanbracht of een kenteken van de fabriek. Bij tableaux werd de volgorde van de tegels ook met een letter en een nummer aangegeven op de achterzijde van de tegels.

Op afgekeurde biscuit-tegels (de een maal gebakken en onbeschilderde tegels) treft men soms oefenwerk van leerlingen aan, merkwaardig zijn ook de zgn ovenboekhoudingen waarop de in de oven geplaatste hoeveelheden tegels en/of schotels werden aangegeven.

Zo beschrijft Dingeman Korf in het boekje "Majolica vondsten in en om Leiden" enkele afgebakken tegelfragmenten met achterschilderingen; namelijk de initialen KA en PL, gevonden in een stort van een tegelbakkerij te Leiderdorp. Volgens hem zouden het initialen van tegelschilders kunnen zijn.

In dit zelfde boekje wordt een tegel in een prive verzameling met het monogram A.C.S. vermeld.

Deze tegel is qua type etc. identiek aan gevonden tegelfragmenten in de stort te Leiderdorp. De letters komen overeen met de beginletters van de naam Augustus Cornelisz. Schipper, de naam van een Leidse majolicabakker uit het midden van de 17e eeuw. Dingeman Korf is nogal voorzichtig met het trekken van conclusies. Er is verder geen enkel bewijs dat de tegel uit de betreffende werkplaats komt.

Ook zijn er verschillende tegels bekend met oefeningen aan de achterkant, waarschijnlijk om leerlingen de juiste penseeltrek te demonstreren: de tegel is dan vaak overdekt met vlotte lijnen, bladvormen en figuren.

Volgens J.D. van Dam, auteur van het boekje "Nederlandse tegels" is het ontstaan van de wandtegel een typisch welvaartsverschijnsel.

Na 1580 was de grootste onrust door oorlogssituatie in de provincie Holland voorbij en begon een algemene economische opbloei, ook op het platteland.

Nieuw te bouwen boerderijen werden uit baksteen opgetrokken in plaats van vakwerkbouw met vlechtwerk en leem en houten voorgewels. Door het gebruik van bakstenen muren kon men technisch aan wandtegels gaan denken.

Optrekkend vocht was ook een belangrijke stimulans voor het gebruik van majolicategels als wandversiering. Ze waren waterdicht en goed schoon te houden, vermoedelijk paste men voor het eerst tegels toe op die plaatsen waar vocht en vuil het eerst kwamen; de aansluiting van de wanden op de vloeren en de banen naast het roetgedeelte binnen de grote schouw. Waarschijnlijk komen de gevonden tegels uit de boerderij zelf, qua datering kan de vroegste soort wel bij de bouw geplaatst zijn. De periode waarin deze boerderij gebouwd werd komt overeen met tijd van economische opleving in Holland. In ieder geval moet een boer die zich deze tegels kon veroorloven wel enigszins welvarend zijn geweest.

Jeanet Engelkes-Friso.

PERSBERICHT

De archeologie en de wet: een voorlichtingsfolder.

De Culturele Raad Overijssel en de Archeologische Werkgemeenschap Nederland, afdeling IJsseldelta-Vechtstreek hebben gezamenlijk een voorlichtingsfolder uitgegeven over de grenzen van de wet, waarbinnen (amateur)archeologen moeten opereren.

De laatste jaren blijkt dat er veel mensen geïnteresseerd zijn in archeologie en dat steeds meer mensen daar zelf ook actief mee bezig zijn. De werkwijze van de archeologen en de wettelijke regels waar de archeologen zich aan moeten houden, zijn echter nogal veranderd.

Zo'n 100 jaar geleden was het nog heel normaal dat iemand er met een schop op uittrok om voorwerpen te zoeken. Hij zocht dan een geschikte plaats op en groef net zolang tot hij iets had gevonden. Daarmee was het onderzoek afgelopen.

Nu kan en mag dat niet meer zo. Er wordt tegenwoordig heel anders gedacht over de manier waarop een opgraving moet gebeuren: niet alleen is het gevonden voorwerp belangrijk, maar ook de precieze plaats, de vondstomstandigheden, grondsporen en allerlei andere gegevens. Verder zijn er in de wet allerlei regels opgenomen. Dat is gedaan omdat er veel van het bodemarchief verloren is gegaan en omdat er zonder wettelijke bescherming nog veel meer verloren dreigt te gaan.

Omdat veel mensen die geïnteresseerd zijn in archeologie niet precies weten wat er nu wél en wat er niet mag, hebben de Culturele Raad Overijssel (CRO) en de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN) een voorlichtingsfolder uitgegeven.

In die folder wordt uitgelegd wat de regels van de wet zijn. Vervolgens wordt bekeken wat de mogelijkheden zijn om bezig te zijn met archeologisch onderzoek. Het geheel wordt afgerond met een aantal nuttige adressen en een korte literatuurlijst.

De folder wordt op aanvraag gratis toegezonden door de CRO (Jacob Catsstraat 25, 8023 AE Zwolle, telefoon 038-537527) en door de AWN (secretariaat: Hofstraat 18, 8261 BZ Kampen, telefoon 05202-23067).

